

УДК 342.951

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ПЕСТИЦИДІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

Кравцова К.М.

Білоцерківський національний аграрний університет

Охорона навколишнього природного середовища та законодавчо врегульований обіг пестицидів все більше виявляють себе як невід'ємні частини економічної політики цивілізованого суспільства. Важливе місце ці питання посідають в міжнародних договорах, оскільки на сьогодні державні території країн являють собою не тільки єдиний економічний та в багатьох випадках політичний простір, а й єдиний екологічний простір. Зміни в товарно-грошових відносинах, зростання ролі неурядових громадських організацій та місцевого самоврядування, напрям на відмову від застосування пестицидів узагалі – такі стандарти переважають у більшості міжнародних угод на сучасному етапі щодо обігу пестицидів. Зокрема, запроваджуються більш жорсткі стандарти торгівлі пестицидами, безпечності продовольчої продукції на національному та міжнародному рівнях.

Ключові слова: використання пестицидів, міжнародний стандарт, міжнародна організація, Міжнародний кодекс, екологічна безпечність пестицидів.

Постановка проблеми. Міжнародне співтовариство спрямовує свою діяльність на збереження навколишнього природного середовища для майбутніх поколінь, на сталий розвиток території, помітну роль в якому відіграє зменшення кількості, аж до відмови, використання пестицидів. Коли йдеться про міжнародні стандарти правового регулювання обігу пестицидів у сільському господарстві доцільно пов'язувати міжнародний стандарт не тільки з правовою, а з екологічною культурою людства. Міжнародний стандарт правового регулювання обігу пестицидів у сільському господарстві – це еталон, певний орієнтир, правова норма та принцип, які закріплені у міжнародних актах, договорах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми правового регулювання обігу пестицидів досліджували у своїх працях В.І. Андрейцев, Н.А. Берлач, В.І. Курило, С.В. Ківалов та ін. Цій проблематиці присвячені здебільшого праці вчених з аграрного права. Однак зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання обігу пестицидів у сільському господарстві України не висвітлений у наукових працях українських вчених.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз змісту міжнародних документів, які є предметом дослідження та детально врегульовують обіг пестицидів у всіх сферах життєдіяльності людини (праця, охорона здоров'я, перевезення вантажів, продовольче забезпечення) та охорони навколишнього природного середовища.

Виклад основного матеріалу. Охорона навколишнього природного середовища та законодавчо врегульований обіг пестицидів все більше виявляють себе як невід'ємні частини економічної політики цивілізованого суспільства. Важливе місце ці питання посідають в міжнародних договорах, оскільки на сьогодні державні території країн являють собою не тільки єдиний економічний та в багатьох випадках політичний простір, а й єдиний екологічний простір. О.М. Руднева зазначає: «Сутність феномену міжнародного стандарту відображає якісний рівень розвитку правових цінностей, досягнутий світовою цивілізацією та нерозривно пов'язаний з правовою культурою людства» [1, с. 13].

За визначенням ФАО, проблема виробництва екологічно чистих продуктів тепер стоїть на другому місці після ядерного роззброєння. Між іншим, в Україні близько 25% населення, у тому числі 15% дітей, потребують дієтичного (лікувального) харчування. Одним із шляхів виходу із складної ситуації є виробництво безпечних продуктів харчування [2, с. 256].

За останні 50 років комплексна боротьба з шкідниками (далі – КБШ) стала і залишається провідною цілісною стратегією захисту рослин у світі. З моменту свого виникнення в 1960-х роках, КБШ ґрунтується на екології, концепції екосистем і завданні сталого функціонування екосистем. Сьогодні масштабні урядові програми КБШ діють у більш ніж 60 країнах, серед яких Бразилія, Китай, Індія і більшість розвинених країн.

Міжнародні стандарти у сфері обігу пестицидів покликана розробляти міжнародна урядова організація в рамках ООН – Продовольча і сільськогосподарська організація (англ. – Food and Agriculture Organization), яка займається питаннями продовольчих ресурсів і розвитку сільського господарства країн світової спільноти, а також збором, вивченням, обробкою і поширенням інформації з питань розвитку сільського господарства і продовольства, надання технічної і методичної допомоги країнам; вивчає кон'юнктуру на світовому продовольчому і сільськогосподарському ринку, займається розробкою сільськогосподарської статистики, яка дозволяє зіставляти дані про сільське господарство різних країн тощо.

Зокрема, в рамках ФАО був створений Міжнародний кодекс поведінки у сфері розподілу і використання пестицидів (далі – Міжнародний кодекс) – це один з перших добровільних кодексів поведінки, який сприяє підвищенню продовольчої забезпеченості при одночасній направленості на охорону здоров'я та оточуючого середовища [3, с. 1]. Міжнародний кодекс був прийнятий у 1985 році на 23-й сесії Конференції ФАО та був змінений на 25-тій сесії Конференції ФАО в 1989 році з метою включення до нього положень про процедуру попередньої обґрунтованої згоди (далі – ПОЗ). В ньому встановлюються добровільні стандарти поведінки для всіх державних і при-

ватних організацій, які займаються розподілом та використанням пестицидів або пов'язані з такими видами діяльності. На сьогодні діє переглянутий варіант Міжнародного кодексу, оскільки після прийняття Роттердамської конвенції про процедуру попередньої згоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин і пестицидів в міжнародній торгівлі у вересні 1998 року, ці положення Міжнародного кодексу стали зайвими.

Програма ООН з навколишнього середовища (далі – ЮНЕП) (англ. – UNEP, United Nations Environment Programme) прийняла в 1987 році Лондонські керівні принципи обміну інформацією про хімічні речовини в міжнародній торгівлі. У 1989 році ЮНЕП та ФАО, діючи спільно, включили до Лондонських керівних принципів та Міжнародного кодексу добровільну процедуру попередньої обґрунтованої згоди (ПОЗ).

У 1958 році міжнародна комісія із сільського господарства та Постійне бюро з аналітичної хімії створили групу з розроблення європейського харчового кодексу (англ. – Codex Alimentarius Euroraeus). У 1961 році ця робота була закінчена під егідою ФАО та ВООЗ. Розроблено також програму ФАО/ВООЗ з підготовки стандартів на продукти харчування та створено допоміжну групу, відому під назвою Комісія з правил виготовлення харчових продуктів або Кодекс Аліментаріус [4, с. 300].

Комісія Codex Alimentarius заснована для розробки міжнародних стандартів, методичних вказівок і рекомендацій відносно харчових продуктів з метою охорони здоров'я споживачів і забезпечення добросовісності в торгівлі харчовими продуктами. Збірник цих стандартів на харчові продукти, який отримав назву «Codex Alimentarius», або харчовий кодекс, став глобальним орієнтиром для споживачів, виробників та переробників харчових продуктів, національних органів з контролю якості харчових продуктів і міжнародної торгівлі харчовими продуктами. Стандарти розробляє Комісія Codex Alimentarius та її допоміжні органи, наприклад такі як, Об'єднаний комітет експертів ФАО/ВООЗ з харчових добавок (ОКЕХД, або ЖЕСФА), Спільна нарада ФАО/ВООЗ із залишків пестицидів (СНЗП, або ЖМРП). Комісія Codex Alimentarius – це не тільки форум для розробки стандартів, а й процес розробки стандартів, що дає можливість обмінюватися інформацією і ділитися думками з безпеки і якості харчових продуктів.

Україна приєдналася до Роттердамської конвенції про процедуру попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі та до Стокгольмської конвенції про стійкі органічні забруднювачі, які включають в себе міжнародні стандарти у сфері поводження з хімічними речовинами. В тому числі і пестицидами. До міжнародних документів, в яких розглядається один або декілька аспектів життєвого циклу пестицидів входять, не обмежуючись ними, такі: Міжнародна конвенція з карантину і захисту рослин (ФАО, Рим);

Міжнародні стандарти з фітосанітарних заходів (МСФЗ № 12), розроблені Секретаріатом Міжнародної конвенції з карантину і захисту рослин ФАО; Конвенція про створення Європей-

ської і Середземноморської організації з карантину і захисту рослин (Париж); Монреальський протокол з речовин, які руйнують озонний шар, прийнятий в 1987 році; Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх знищенням, прийнята в 1989 році; Повістка дня на XXI століття – Глобальна програма дій із сталого розвитку, і саме глави 14 (Сприяння сталому веденню сільськогосподарства і розвитку сільських районів) і 19 (Екологічно безпечне управління токсичними хімічними речовинами, включаючи запобігання незаконному обігу токсичних і небезпечних продуктів), прийнята в 1992 році; Конвенція про охорону біологічного різноманіття, прийнята в 1992 році; Конвенція про запобігання великим промисловим аваріям, прийнята в 1993 році; Римська декларація про всесвітню продовольчу безпеку і План дій Всесвітнього продовольчого саміту, прийняті в 1996 року; Загальна декларація охорони здоров'я і Політика загального здоров'я на XXI століття, прийняті в 1998 році; Конвенція про безпечне використання хімічних речовин на виробництві, прийнята в 1990 році; Ріо-де-Жанейрська декларація з навколишнього середовища і розвитку, яка проголошена на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в 1992 року. Як бачимо, ці міжнародні документи детально врегульовують обіг пестицидів у всіх сферах життєдіяльності людини (праця, охорона здоров'я, перевезення вантажів, продовольче забезпечення) та охорони навколишнього природного середовища.

В напрямі на відмову у застосуванні пестицидів є показовою діяльність Міжнародної мережі з ліквідації стійких органічних забрудників (далі – СОЗ) (англ. – International POPs Elimination Network – IPEN), яка першого травня 2004 року в співпраці з Організацією з промислового розвитку ООН (ЮНІДО) і Програмою ООН з довкілля (ЮНЕП) започаткувала глобальний проект під назвою Міжнародний проект по ліквідації СОЗ (International POPs Elimination Project (ІРЕР)). Основне фінансування за проектом надане Глобальним екологічним фондом (ГЕФ). В рамках цієї організації була прийнята шостого лютого 2006 року в Дубаї (Об'єднані Арабські Емірати) Декларація ІРЕН, в ім'я майбутнього без токсичних речовин. В ній проголошуються такі прагнення Міжнародної мережі по ліквідації СОЗ: «Докласти зусиль і досягти до 2020 року майбутнього без токсичних речовин, коли хімічні речовини виготовлятимуться і використовуватимуться так, щоб запобігти істотній негативній дії на здоров'я людей і довкілля, і коли стійкі органічні забрудники (СОЗ) і хімічні речовини, що викликають аналогічні побоювання, більше не забруднюватимуть довкілля як на локальному, так і на глобальному рівнях, більше не отруюватимуть наші землі, їжу, наші організми і організм наших дітей і майбутніх поколінь [5]. Така діяльність має провадитися спільно з місцевими громадами, робочими та іншими цільовими структурами громадянського суспільства і в співпраці з урядами і міжурядовими організаціями, для того, щоб:

«1. Припинити і заборонити виробництво і використання СОЗ і інших хімічних речовин, що

викликають аналогічні побоювання, матеріалів, продуктів і процесів, з яких виготовляються СОЗ або відбуваються викиди СОЗ і інших токсичних побічних продуктів, включаючи ті, які заподіюють серйозну негативну шкоду здоров'ю, як порушення репродуктивної функції і розвитку (включаючи вроджені вади розвитку, проблеми розвитку нервової системи, такі як поведінкові і розумові порушення), рак, генетичні мутації, дисфункції імунної і ендокринної систем.

2. Сприяття тому, щоб здоров'я дітей розглядалося як першочергова мета, розуміючи, що плід, який розвивається, немовлята і діти – найбільш чутливі до негативної дії токсичних хімічних речовин на всіх стадіях свого розвитку.

3. Заохочувати і вимагати заміни на чисті продукти, матеріали, процеси і практики, включаючи чисте виробництво, передачу чистих технологій і «зелену хімію», які дають можливість уникнути виробництва і викидів токсичних побічних продуктів, віддаючи пріоритет, де тільки можливо, альтернативам нехімічної природи.

4. Виявити, забезпечити безпеку і ліквідувати відповідним чином запаси застарілих хімічних речовин і відходів, які містять СОЗ та інші еквівалентні їм хімічні речовини, такими способами, які б забезпечили їх повне руйнування (тобто хімічну трансформацію) і які б, у свою чергу, не виробляли і не викидали токсич-

ні забрудники або іншим способом не завдавали б шкоди здоров'ю, безпеці або добробуту робітників і жителів довколишніх поселень; очищати і відновлювати забруднені території; вживати заходи щодо відвернення в майбутньому накопичення запасів застарілих СОЗ і інших еквівалентних їм хімічних речовин;

5. Замінювати методи боротьби з комахами і переносниками інфекційних захворювань, які необхідні для досягнення ефективних результатів в галузі охорони здоров'я людей, такими методами, які є економічно прийнятними, екологічно безпечними і враховують своєчасну участь місцевих громад» [5].

Висновки та пропозиції. Отже, міжнародним стандартом у сфері обігу пестицидів є створення системи міжнародних органів, які б могли здійснювати не тільки розробку правил поводження з пестицидами, а й розробляти гігієнічні вимоги щодо якості та безпеки харчових продуктів та охорони здоров'я споживачів, які користуються цими продуктами та пов'язані зі сферою застосування пестицидів. Також потрібно на сьогодні досягнути якнайширшого залучення громадськості та місцевих територіальних громад до проблеми боротьби за екологічну безпечність пестицидів, проти несанкціонованого обігу пестицидів, знищення непридатних до застосування пестицидів, а також з неналежним поданням інформації про пестициди.

Список літератури:

1. Руднева О.М. Міжнародні стандарти прав людини та їх роль в розвитку правової системи України: теоретична характеристика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Руднева Олександра Миколаївна. – Харків, 2011. – 36 с.
2. Бомба М.І. Екологічні аспекти забезпечення продовольчої безпеки / М.І. Бомба, М.Я. Бомба // Продовольча безпека країн: стан та перспективи зміцнення. – Львів: ЛьвДУСВ, 2011. – С. 255–267.
3. Международный кодекс поведения в области распределения и использования пестицидов / – Продовольственная сельскохозяйственная организация ООН. – 2009. – 39 с.
4. Цюпко І.В. Практика організації контролю за якістю та безпекою харчової продукції в країнах Європи / І.В. Цюпко // Продовольча безпека країн: стан та перспективи зміцнення. – Львів, ЛьвДУСВ, 2011. – С. 292–301.
5. Декларация Рио-де-Жанейро по окружающей среде и развитию от 14 июня 1992 года // Действующее международное право. – М.: Московский независимый институт междунар. права, 1997. – Т. 3. – С. 687–692.

Кравцова Е.Н.

Белоцерковский национальный аграрный университет

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ПРАВОВОГО РУГУЛИРОВАНИЯ ОБОРОТА ПЕСТИЦИДОВ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ УКРАИНЫ

Аннотация

Охрана окружающей среды и законодательно урегулирован оборот пестицидов все больше проявляют себя как неотъемлемые части экономической политики цивилизованного общества. Важное место эти вопросы занимают в международных договорах поскольку на сегодня государственные территории стран представляют собой не только единое экономическое и во многих случаях политическое пространство, но и единственное экологическое пространство. Изменения в товарно-денежных отношениях, значение роли неправительственных организаций и местного самоуправления, направление на отказ от применения пестицидов вообще – такие стандарты превосходят большинство международных соглашений на современном этапе по обращению пестицидов. В частности, вводятся более жесткие стандарты торговли пестицидами, безопасности продовольственной продукции на национальном и международном уровнях.

Ключевые слова: использования пестицидов, международный стандарт, международная организация, Международный кодекс, экологическая безопасность пестицидов.

Kravtsova K.M.

Bila Tserkva National Agrarian University

INTERNATIONAL STANDARDS AND FOREIGN EXPERIENCE OF LEGAL REGULATION OF PESTICIDES CIRCULATION IN THE AGRICULTURE OF UKRAINE

Summary

Environmental protection and legally resolved circulation of pesticides increasingly manifest themselves as an integral part of economic policy of civilized society. These issues occupy an important place in international treaties, as for today the territories of the states are not only common economic and in many cases political space, but common ecological space. Changes in commodity-money relations, the growing role of civil society organizations and local government, direction to discourage the use of pesticides in general are the standards which dominate in most international agreements at present on pesticides circulation regulation. In particular, tougher standards for pesticides trade, food safety at national and international levels are introduced.

Keywords: pesticides use, international standards, international organization, the International Code, the environmental safety pesticides.